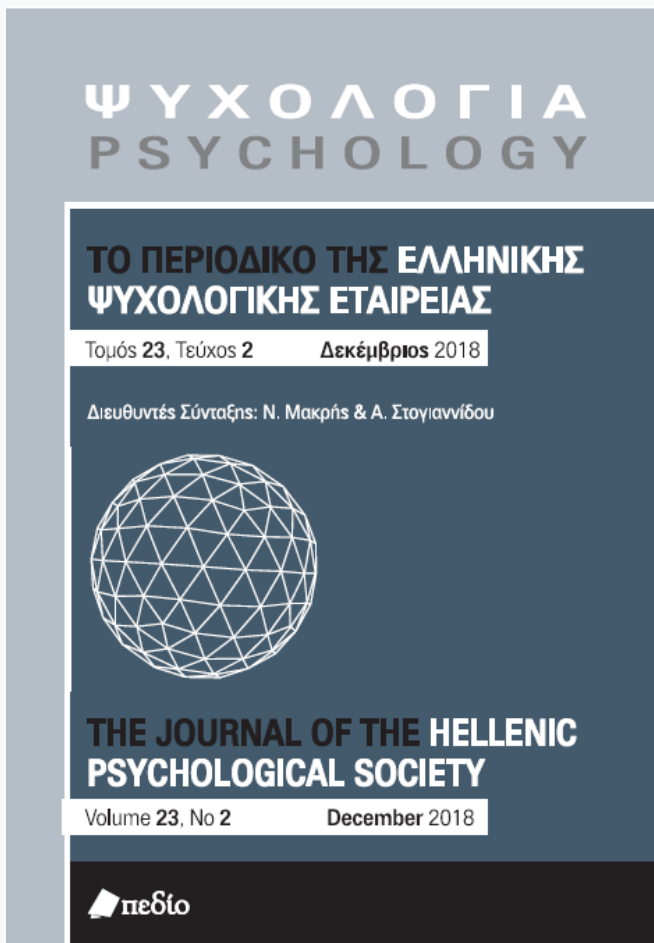

Psychology: the Journal of the Hellenic Psychological Society

Vol 23, No 2 (2018)

Special Section - Media Psychology and Technology

Presentation and Description of Child Attachment Interview (CAI)

Μαρία Ντούμα

doi: [10.12681/psy_hps.23009](https://doi.org/10.12681/psy_hps.23009)

Copyright © 2018, Μαρία Ντούμα

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/).

To cite this article:

Ντούμα Μ. (2018). Presentation and Description of Child Attachment Interview (CAI). *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, 23(2), 202–219. https://doi.org/10.12681/psy_hps.23009

Παρουσίαση και Περιγραφή της Συνέντευξης Παιδιών για τον Δεσμό (Child Attachment Interview, CAI)

ΜΑΡΙΑ ΝΤΟΥΜΑ¹

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο στόχος της παρούσας εργασίας είναι να παρουσιάσει στο ελληνικό επιστημονικό κοινό τη Συνέντευξη Παιδιών για τον Δεσμό (Child Attachment Interview, CAI; Target, Fonagy, & Smyhueli-Goetz, 2003). Ειδικότερα, το άρθρο αποσκοπεί στο να περιγράψει τη δομή, το σύστημα κωδικοποίησης και ταξινόμησης και τις ψυχομετρικές ιδιότητες της Συνέντευξης Παιδιών για τον Δεσμό. Πρόκειται για μια ημιδομημένη συνέντευξη, η οποία αποτελεί την προσαρμογή της Συνέντευξης Ενηλίκων για τον Δεσμό (George, Kaplan, & Main, 1996) σε παιδιά και εφήβους 8 έως 15 ετών. Ο στόχος της συνέντευξης είναι να διερευνήσει τις αναπαραστάσεις των παιδιών για τη συναισθηματική διαθεσιμότητα των γονιών τους και την ικανότητα τους να προσφέρουν ασφάλεια και παρηγοριά στις δύσκολες στιγμές του βίου τους. Η συνέντευξη χρησιμοποιήθηκε σε ελληνικό πληθυσμό σε μια συγκριτική μελέτη μεταξύ υιοθετημένων και μη υιοθετημένων παιδιών (Ντούμα, Βορριά, & Βαϊράμη, 2013).

Λέξεις Κλειδιά: Δεσμός, μέση παιδική ηλικία, Συνέντευξη Παιδιών για τον Δεσμό

Τα τελευταία 40 χρόνια οι αναπτυξιακοί ψυχολόγοι έχουν επικεντρώσει το θεωρητικό και ερευνητικό τους ενδιαφέρον στον δεσμό που αναπτύσσεται μεταξύ του παιδιού και του γονέα του ή του προσώπου που έχει αναλάβει τη βασική του φροντίδα. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στο να οριστεί τι είναι δεσμός και πως οργανώνεται σε διαφορετικές φάσεις ανάπτυξης, να επινοηθούν επιστημονικές μέθοδοι αξιολόγησης του και να μελετηθεί η σχέση του δεσμού με τα χαρακτηριστικά της γονικής φροντίδας και με τη γνωστική, κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού.

Η Θεωρία του Δεσμού

Η θεωρία για τον δεσμό εισήχθη από τον βρετανό ψυχίατρο και ψυχαναλυτή John

Bowlby. Ο John Bowlby, βασιζόμενος στις δικές του παρατηρήσεις και των συνεργατών του (Robertson & Robertson, 1971) σε παιδιά που μεγάλωσαν σε ιδρύματα ή έχασαν τους γονείς τους, διαπίστωσε ότι η σχέση με τη μητέρα είναι εξαιρετικής σημασίας για το παιδί και η απουσία μιας μόνιμης και σταθερής συναισθηματικής σχέσης μαζί της μπορεί να σχετίζεται με τη μετέπειτα εμφάνιση ψυχοπαθολογίας στο παιδί. Ο Bowlby, επηρεασμένος από τις έρευνες των Lorenz (1957) και Harlow (1958) που υποστήριξαν ότι η δημιουργία συναισθηματικών δεσμών στο ζωικό βασίλειο επιτυγχάνεται χωρίς τη διαμεσολάβηση της παροχής τροφής, αμφισβήτησε τις αντιλήψεις των συμπεριφοριστών και των ψυχαναλυτών ότι η συναισθηματική σχέση του παιδιού με τη μητέρα του αναπτύσσεται επειδή η μητέρα ικανοποιεί τις βιολογικές του ανάγκες. Αντίθε-

¹ Ινστιτούτο Αναπτυξιακής Αποκατάστασης, Θεσσαλονίκη

*Επικοινωνία: Μαρία Ντούμα, Εργαστήριο Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης, Ινστιτούτο Αναπτυξιακής Αποκατάστασης Πεύκων, Ιβήριδος 9, Θεσσαλονίκη, 54351. Τηλ.: 2310932977. E-mail: mariadnt@yahoo.gr

τα, υποστήριξε ότι η τάση του παιδιού να συνδέεται συναισθηματικά με τη μητέρα του είναι έμφυτη και έχει ως στόχο να προστατέψει το παιδί από τους κινδύνους του περιβάλλοντος διασφαλίζοντας την επιβίωση του (αναφ. στο Kerns, Schlegelmilch, Morgan, & Abraham, 1999). Η θεωρία του δεσμού συστήθηκε αρχικά από τον Bowlby στο άρθρο του «Η φύση του δεσμού του παιδιού με τη μητέρα του» (Bowlby, 1958) και αργότερα αναπτύχθηκε στην τριλογία του «Δεσμός και απώλεια» (Bowlby, 1969/1982, 1973, 1980).

Ο δεσμός στην παιδική ηλικία ορίστηκε ως μια συναισθηματική και μακροχρόνια σχέση, την οποία αναπτύσσει το παιδί με ένα πρόσωπο δεσμού (συνήθως τον γονέα του), και η οποία παρέχει στο παιδί αισθήματα ασφάλειας και προστασίας, κυρίως όταν υπάρχουν καταστάσεις στο περιβάλλον του παιδιού που του προκαλούν ψυχική ένταση (Ainsworth, 1989). Το παιδί, όταν αντιλαμβάνεται τον κίνδυνο στο περιβάλλον του, προσανατολίζει τη συμπεριφορά του προς τη μητέρα και υιοθετεί κάποιες συγκεκριμένες συμπεριφορές, όπως κλάμα, μετακίνηση προς τη μητέρα, που στοχεύουν στο να τη φέρουν κοντά του (Bowlby, 1969/1982). Παράλληλα, όμως, το παιδί καθώς μεγαλώνει νιώθει την ανάγκη να απομακρυνθεί από τη μητέρα του ώστε να ζήσει ανεξάρτητο. Ο Bowlby (1969/1982) υποστήριξε την ύπαρξη ενός μηχανισμού που παρέχει ισορροπία μεταξύ της ανάγκης του παιδιού για ασφάλεια και της ανάγκης για απόκτηση εμπειριών και γνώσεων – το μηχανισμό αυτό αποκάλεσε δεσμό. Όταν το παιδί βρεθεί σε μια δύσκολη κατάσταση ενεργοποιείται το σύστημα του δεσμού και το παιδί πλησιάζει τη μητέρα για να καθησυχαστεί από εκείνη και να νιώσει ασφάλεια. Όταν το παιδί νιώσει ότι είναι ασφαλές, επιστρέφει στις δραστηριότητες του εξερευνώντας τον κόσμο.

Σημαντική εξέλιξη στη θεωρία του δεσμού αποτέλεσε η συνεισφορά της στενής συνεργάτιδας του Bowlby, Mary Ainsworth, η οποία ανέπτυξε την πρώτη αξιόπιστη και επικυρωμένη μέθοδο αξιολόγησης της ποι-

ότητας του δεσμού του βρέφους με τη μητέρα του επιτρέποντας την εμπειρική τεκμηρίωση της θεωρίας του δεσμού. Η Ainsworth (1964) παρατηρώντας τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των βρεφών και των μητέρων τους στο φυσικό τους περιβάλλον διαπίστωσε ότι υπάρχουν ατομικές διαφορές στον δεσμό μητέρας-βρέφους. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στη μητρική ευαισθησία στα σήματα του βρέφους που καθορίζουν εν μέρει την ποιότητα του δεσμού που θα αναπτυχθεί. Η Ainsworth επινόησε την εργαστηριακή δοκιμασία «Συνθήκη με τον Ξένο» (Ainsworth, Blehar, Waters, & Wall, 1978) προκειμένου να αξιολογήσει τη συμπεριφορά των βρεφών που εκτίθενται σε επεισόδια αυξανόμενου άγχους και να μετρήσει τις ατομικές διαφορές στην ποιότητα του δεσμού στη βρεφική ηλικία. Η επόμενη σημαντική πρόοδος στον τομέα της αξιολόγησης της ποιότητας δεσμού ήταν η ανάπτυξη της Συνέντευξης Ενηλίκων για τον Δεσμό (Adult Attachment Interview: George, Kaplan, & Main, 1996; Main, Kaplan, & Cassidy, 1985), η οποία έδωσε το έναυσμα για τη μέτρηση του δεσμού στην εφηβεία και στην ενήλικη ζωή.

Παρότι η ανάγκη των παιδιών για την παρουσία και διαθεσιμότητα προσώπων δεσμού στη ζωή τους είναι εμφανής και στη μέση παιδική ηλικία, η αξιολόγηση του δεσμού στη μέση παιδική ηλικία έχει συγκεντρώσει περιορισμένο ενδιαφέρον. Παραδοσιακά, η θεωρία του δεσμού είναι μια θεωρία ερμηνείας των σχέσεων δεσμού στη βρεφική ηλικία και στην ενήλικη ζωή. Στη μέση παιδική ηλικία, οι σχέσεις δεσμού συνεχίζουν να παραμένουν σημαντικές στη ζωή του παιδιού, όπως και στη βρεφική και πρώτη παιδική ηλικία, όμως ο τρόπος που οργανώνεται και εκδηλώνεται ο δεσμός σε αυτή την ηλικία παρουσιάζει διαφοροποιήσεις.

Ο Δεσμός στη Μέση Παιδική Ηλικία

Στη μέση παιδική ηλικία, το παιδί μπορεί πλέον να αναπτύσσει συναισθηματικές

σχέσεις και με άλλα πρόσωπα πέρα των γονιών του, όπως είναι οι συνομήλικοί του και οι δάσκαλοί του, ωστόσο τα νέα αυτά πρόσωπα στη ζωή του παιδιού δεν μπορούν να λειτουργήσουν ως πρόσωπα δεσμού. Τα παιδιά αυτής της ηλικίας παρότι προτιμούν να περνούν περισσότερο χρόνο συντροφιά με συνομηλίκους τους, όταν αντιμετωπίζουν δύσκολες καταστάσεις (π.χ. όταν φοβούνται) βασίζονται πρωταρχικά στους γονείς τους για να ικανοποιηθούν οι ανάγκες τους για υποστήριξη και ασφάλεια. Ωστόσο, η συχνότητα εμφάνισης και η ένταση των συμπεριφορών που δείχνουν την ανάγκη του παιδιού για εγγύτητα με τα πρόσωπα του δεσμού μειώνονται (Kerns, Tomich, & Kim, 2006). Τα παιδιά καθώς μεγαλώνουν μπορούν να βασίζονται όλο και περισσότερο στον εαυτό τους και λιγότερο στους γονείς τους για να αντιμετωπίσουν μια δυσκολία (Marvin & Britner, 1999). Επίσης, στη μέση παιδική ηλικία αλλάζουν οι συμπεριφορές των παιδιών που έχουν ως στόχο να φέρουν κοντά το πρόσωπο του δεσμού. Τα παιδιά είναι πλέον ικανά να χρησιμοποιούν το λόγο για να επικοινωνήσουν τις συναισθηματικές τους ανάγκες και τις αγωνίες τους. Επίσης, τα παιδιά μέσης παιδικής ηλικίας μπορούν να ανακτήσουν την επαφή τους με τα πρόσωπα του δεσμού με ποικίλους τρόπους (Bowlby, 1969/1982). Για παράδειγμα, ενώ στην προσχολική ηλικία η επίτευξη της φυσικής εγγύτητας με τη μητέρα ήταν απαραίτητη για να νιώσει το παιδί ασφάλεια σε στρεσογόνες καταστάσεις, στη μέση παιδική ηλικία μια τηλεφωνική επαφή με τη μητέρα μπορεί να είναι αρκετή για να παρηγορηθεί το παιδί (Bowlby, 1969/1982). Στη μέση παιδική ηλικία, η διαθεσιμότητα των προσώπων δεσμού αποκτά μεγαλύτερη βαρύτητα από τη φυσική εγγύτητα με τα πρόσωπα δεσμού (Bowlby, 1987, αναφ. στο Kerns et al., 2006). Η διαθεσιμότητα του γονέα κρίνεται από την ικανότητα του να επιτρέπει την ανοιχτή επικοινωνία και επαφή μεταξύ εκείνου και του παιδιού του, να ανταποκρίνεται στις συναισθηματικές του

ανάγκες και να είναι φυσικά παρών όταν το παιδί του τον έχει ανάγκη (Kerns et al., 2006). Οι προσδοκίες των παιδιών για τη διαθεσιμότητα των γονιών τους αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά κριτήρια αξιολόγησης του δεσμού στη μέση παιδική ηλικία. Στη μέση παιδική ηλικία τα παιδιά αναμένουν ότι οι γονείς τους θα είναι διαθέσιμοι για εκείνα, αλλά καθώς μεγαλώνουν δείχνουν όλο και λιγότερο την ανάγκη να αναζητούν τη φυσική επαφή μαζί τους για να ανακτήσουν την ασφάλεια.

Αξιολόγηση του Δεσμού στη Μέση Παιδική Ηλικία

Οι αλλαγές που παρατηρούνται στην οργάνωση του δεσμού στη μέση παιδική ηλικία επηρεάζουν τον τρόπο που θα διαμορφωθούν τα εργαλεία που θα αξιολογήσουν τον δεσμό σε αυτή την ηλικία. Ο δεσμός στη βρεφική ηλικία αξιολογείται μέσω της παρατήρησης της συμπεριφοράς του παιδιού στον αποχωρισμό και στην επανένωση με το πρόσωπο του δεσμού είτε στο φυσικό περιβάλλον του παιδιού είτε στο εργαστήριο, ενώ ο δεσμός στη μέση παιδική ηλικία αξιολογείται μέσω της περιγραφής εμπειριών από τη ζωή του παιδιού κατά τις οποίες απειλείται η συναισθηματική διαθεσιμότητα των γονέων.

Τα εργαλεία αξιολόγησης του δεσμού κατά τη μέση παιδική ηλικία κατατάσσονται σε τρεις κατηγορίες: (α) στα ερωτηματολόγια, τα οποία κατασκευάστηκαν για να εκτιμήσουν ποιους το παιδί θεωρεί ως πρόσωπα δεσμού και τις αντιλήψεις του για την ποιότητα του δεσμού με τα πρόσωπα αυτά (π.χ. Security Scale· Kerns, Aspelmeier, Gentzler, & Grabill, 2001), (β) στις προβολικές τεχνικές, οι οποίες χρησιμοποιούν το παιχνίδι με κούκλες (π.χ. Doll Story Completion Task· Granot & Mayseless, 2001) ή το εικονογραφημένο υλικό (π.χ. Separation Anxiety Test· Resnick, 1993), τα οποία επιτρέπουν στα παιδιά να αντανakλούν τις σκέψεις, τα συναισθήματά και τις ενέργειές τους που βασίζο-

νται στις εμπειρίες και στις αναπαραστάσεις από τη σχέση με τους δικούς τους γονείς, και (γ) στις συνεντεύξεις, κατά τις οποίες ο λόγος του παιδιού αναλύεται με στόχο να ανιχνευθούν οι συνειδητές και ασυνειδητές πλευρές των σχέσεων με τους γονείς τους (π.χ. Attachment Interview for Childhood and Adolescence: Ammaniti, van Ijzendoorn, Speranza, & Tambelli, 2000).

Στη μέση παιδική ηλικία, τα παιδιά είναι ικανά πλέον να μιλήσουν για τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους, κάτι το οποίο ήταν δύσκολο στην προσχολική ηλικία. Επομένως, η τεχνική της συνέντευξης προσφέρει πολλά πλεονεκτήματα στο πεδίο της αξιολόγησης του δεσμού, καθώς επιτρέπει στα παιδιά να δίνουν πιο λεπτομερείς απαντήσεις, σε σύγκριση με τα ερωτηματολόγια, και να μιλούν ευθέως για τις δικές τους εμπειρίες, κάτι το οποίο δεν είναι δυνατόν με τη χρήση των προβολικών τεχνικών. Δύο είναι τα βασικά στοιχεία που αξιολογούνται μέσω των συνεντεύξεων (α) ο τρόπος με τον οποίο τα παιδιά περιγράφουν και αντιλαμβάνονται τις σχέσεις με τους γονείς τους και (β) η συνοχή της αφήγησης. Έμφαση δίνεται τόσο στις πληροφορίες που δίνει το παιδί, αλλά και στο τρόπο με τον οποίο τις μεταδίδει. Ένα παιδί με ασφαλή δεσμό δεν αρκεί απλώς να περιγράψει τις θετικές εμπειρίες του από τη σχέση με τους γονείς του, αλλά αναμένεται να μπορεί να μιλά ανοιχτά για τα συναισθήματά που σχετίζονται με τις εμπειρίες αυτές και να δίνει λεπτομερείς και σχετικές περιγραφές για τις καταστάσεις που σχετίζονται με τον δεσμό (Steele & Steele, 2005).

Οι συνεντεύξεις που χρησιμοποιούνται για την αξιολόγηση του δεσμού στη μέση παιδική ηλικία έχουν σχεδιαστεί με πρότυπο τη Συνέντευξη Ενηλίκων για τον Δεσμό (Adult Attachment Interview, AAI· George et al., 1996). Απαιτούν ειδική εκπαίδευση σε εξειδικευμένα κέντρα από έμπειρους ειδικούς και η χρήση τους για κλινικούς ή και ερευνητικούς σκοπούς προϋποθέτει την απόκτηση του τεστ αξιοπιστίας από τους εξεταστές. Οι

συνεντεύξεις αξιολόγησης του δεσμού στη μέση παιδική ηλικία που χρησιμοποιούνται ευρέως είναι δύο: (1) η Συνέντευξη Παιδιών για τον Δεσμό (Children Attachment Interview, CAI· Target, Fonagy, & Smeuheli-Goetz, 2003), η οποία σχεδιάστηκε για να αξιολογήσει την ποιότητα του δεσμού με καθέναν από τους δύο γονείς και (2) η Συνέντευξη για τον Δεσμό στην Παιδική Ηλικία και στην Εφηβεία (Attachment Interview for Childhood and Adolescence· Ammaniti et al., 2000), η οποία σχεδιάστηκε για να αξιολογήσει τη γενικότερη στάση του παιδιού σε καταστάσεις που σχετίζονται με τον δεσμό και όχι την ποιότητα μιας συγκεκριμένης σχέσης δεσμού. Στο παρόν άρθρο παρουσιάζεται και περιγράφεται η δομή, το σύστημα αξιολόγησης και οι ψυχομετρικές ιδιότητες της Συνέντευξης Παιδιών για τον Δεσμό (Target et al., 2003), η οποία χρησιμοποιήθηκε πρώτη φορά σε ελληνικό δείγμα παιδιών στην έρευνα των Ντούμα, Βορριά και Βαϊράμη (2013).

Η Συνέντευξη Παιδιών για τον Δεσμό

Η Συνέντευξη Παιδιών για τον Δεσμό (ΣΠΔ) δημιουργήθηκε από τους Mary Target, Peter Fonagy και Yael Shmueli-Goetz (2003) για να αξιολογηθεί ο δεσμός παιδιών ηλικίας 8 έως 15 ετών. Η συνέντευξη έχει στόχο να διερευνήσει τις αναπαραστάσεις των παιδιών για τις συναισθηματικές τους σχέσεις και τον δεσμό που έχουν αναπτύξει με τα βασικά πρόσωπα που έχουν αναλάβει τη φροντίδα τους. Πιο συγκεκριμένα, αξιολογείται εάν το παιδί αισθάνεται ότι οι γονείς του είναι συναισθηματικά διαθέσιμοι και αποτελούν για αυτό τη βάση ασφάλειας που του δίνει τη δυνατότητα, να ανατρέχει σε αυτούς όταν αντιμετωπίζει δυσκολίες στο βίο του και να λαμβάνει παρηγοριά και στήριξη. Η πρόσβαση σε αυτές τις αναπαραστάσεις γίνεται μέσω ερωτήσεων που στοχεύουν στην ενεργοποίηση του συστήματος του δεσμού. Οι ερωτήσεις αυτές αναφέρονται στα συναισθήματα

και στις εμπειρίες των παιδιών από τη σχέση με τους γονείς τους. Ειδικότερα, οι ερωτήσεις αναφέρονται σε καταστάσεις, όπως μια ασθένεια και ένας τραυματισμός, μέσω των οποίων αξιολογούνται οι προσδοκίες των παιδιών για τη διαθεσιμότητα των γονιών τους, και οι ερωτήσεις που αναφέρονται σε μια απώλεια ή σε έναν σύντομο αποχωρισμό έχουν συμπεριληφθεί για να αξιολογηθούν οι αναπαραστάσεις των παιδιών στην απειλή της μη διαθεσιμότητας των γονιών. Οι ερωτήσεις της συνέντευξης στοχεύουν στον αιφνιδιασμό του ασυνειδήτου του παιδιού, ώστε οι απαντήσεις που θα δώσει να είναι αυθόρμητες και όσο το δυνατόν λιγότερο αμυντικές (Target et al., 2003).

Δομή

Η Συνέντευξη Παιδιών για τον Δεσμό είναι μια ημι-δομημένη συνέντευξη, οι ερωτήσεις της οποίας δημιουργήθηκαν αντλώντας στοιχεία από την Αυτοβιογραφική συνέντευξη Berkley (Main et al., 1985) και τη Συνέντευξη Ενηλίκων για τον Δεσμό (George et al., 1996) και προσαρμόστηκαν για να χρησιμοποιηθούν σε παιδιά ηλικίας 8 έως 15 ετών.

Οι ερωτήσεις της Συνέντευξης Παιδιών για τον Δεσμό μοιάζουν ως προς το περιεχόμενό τους με τις ερωτήσεις της Συνέντευξης Ενηλίκων για τον Δεσμό, καθώς και η Συνέντευξη Παιδιών για τον Δεσμό στοχεύει στην ενεργοποίηση του συστήματος του δεσμού για να εκμαιεύσει πληροφορίες που σχετίζονται με τον δεσμό. Οι διαφορές ανάμεσα στις δύο συνεντεύξεις εντοπίζονται σε τρία σημεία: (α) η Συνέντευξη Παιδιών για τον Δεσμό εστιάζει σε πρόσφατα περιστατικά από το βίο του παιδιού που σχετίζονται με τον δεσμό και στις τρέχουσες σχέσεις δεσμού, σε αντίθεση με τη Συνέντευξη Ενηλίκων για τον Δεσμό που εστιάζει στις αναμνήσεις από τις σχέσεις με πρόσωπα δεσμού κατά τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας, (β) η Συνέντευξη Παιδιών για τον Δεσμό έχει μικρότερη χρο-

νική διάρκεια, σε σύγκριση με τη Συνέντευξη Ενηλίκων για τον Δεσμό, εξαιτίας των περιορισμένων ικανοτήτων συγκέντρωσης που εμφανίζουν τα παιδιά σε σύγκριση με τους ενήλικες, και (γ) στη Συνέντευξη Παιδιών για τον Δεσμό συμπεριλήφθηκαν στην αρχή της συνέντευξης ερωτήσεις που αναφέρονται στην αντίληψη του παιδιού για τον εαυτό του και έχουν ως στόχο να βοηθήσουν το παιδί να εξοικειωθεί με τον άγνωστο συνεντευκτή με τον οποίο καλείται να συζητήσει προσωπικά του ζητήματα, καθώς και να δώσουν τη δυνατότητα να διερευνηθούν πιθανές συνδέσεις μεταξύ των αυτοαντιλήψεων και των αναπαραστάσεων δεσμού.

Η Συνέντευξη Παιδιών για τον Δεσμό αποτελείται συνολικά από 19 ερωτήσεις, οι οποίες αναφέρονται στις εμπειρίες του παιδιού από τις σχέσεις με τους γονείς και τα σημαντικά πρόσωπα δεσμού στη ζωή του και του ζητούν να αξιολογήσει την ποιότητα των σχέσεων αυτών. Η συνέντευξη αρχίζει ζητώντας από το παιδί να δώσει πληροφορίες για την οικογενειακή του κατάσταση. Στη συνέχεια, ζητείται από το παιδί να αναφέρει τρία επίθετα που περιγράφουν τον εαυτό του και του ζητείται να αφηγηθεί εμπειρίες από τη ζωή του που σχετίζονται και στηρίζουν τα επίθετα που έδωσε. Έπειτα, του ζητείται να περιγράψει, πάλι με τη χρήση τριών επιθέτων, τη σχέση με τη μητέρα και, κατόπιν, τη σχέση με τον πατέρα και να αφηγηθεί εμπειρίες από τη σχέση με τον κάθε γονέα χωριστά, οι οποίες να στηρίζουν τις περιγραφές που έδωσε. Οι επόμενες ερωτήσεις της συνέντευξης διερευνούν τις αντιδράσεις του παιδιού σε καταστάσεις συναισθηματικής αναστάτωσης, όπως όταν είναι άρρωστο, όταν έχει κάποιο ατύχημα, όταν είναι στενοχωρημένο και αναστατωμένο, όταν αποχωρίζεται από τους γονείς του για σύντομο χρονικό διάστημα (π.χ. παραμονή σε κατασκήνωση). Επίσης, το παιδί ερωτάται εάν έχει μετακομίσει σε άλλη πόλη ή άλλη χώρα κάποιο από τα σημαντικά πρόσωπα της ζωής του, όπως στενός συγγενής ή φίλος με το οποίο το παιδί είχε σχέση. Η τελευταία ερώ-

τηση αναφέρεται στο εάν το παιδί έχει χάσει κάποιο σημαντικό πρόσωπο δεσμού, όπως να έχει πεθάνει κάποιος στενός συγγενής ή φίλος με τον οποίο το παιδί είχε σχέση και ζητούνται πληροφορίες για το πότε συνέβη το γεγονός αυτό και για τον τρόπο αντίδρασής του. Οι απαντήσεις των παιδιών αξιολογούνται όσον αφορά στην αφηγηματική συνοχή και στην ικανότητα της συναισθηματικής έκφρασης του παιδιού κατά την αφήγηση. Η συνέντευξη, μολονότι αξιολογεί τον δεσμό αναφορικά με τους δύο γονείς, ωστόσο δίνει τη δυνατότητα να εκτιμηθεί το γενικευμένο μοντέλο του παιδιού για τον δεσμό.

Οι κύριες ερωτήσεις της συνέντευξης παρουσιάζονται παρακάτω:

1. Μπορείς να μου πεις από ποια άτομα απολείται η οικογένεια σου; Ποια άτομα κατοικούν σε αυτό το σπίτι;
2. Τώρα θα ήθελα να μου πεις τρεις λέξεις/επίθετα που περιγράφουν τον εαυτό σου, δεν εννοώ λέξεις που περιγράφουν την εμφάνιση σου, αλλά λέξεις που δείχνουν τι είδους άνθρωπος είσαι. (αφήγηση περιστατικών που να στηρίζουν τις λέξεις/επίθετα που έδωσε)
3. Μπορείς να μου πεις τρεις λέξεις/επίθετα που περιγράφουν τη σχέση σου με τη μητέρα σου; (αφήγηση περιστατικών που να στηρίζουν τις λέξεις/επίθετα που έδωσε)
4. Τι συμβαίνει όταν η μητέρα σου θυμώνει μαζί σου; (αφήγηση περιστατικών)
5. Μπορείς να μου πεις τρεις λέξεις που περιγράφουν τη σχέση σου με τον πατέρα σου; (αφήγηση περιστατικών που να στηρίζουν τις λέξεις/επίθετα που έδωσε)
6. Τι συμβαίνει όταν ο πατέρας σου θυμώνει μαζί σου; (αφήγηση περιστατικών)
7. Μπορείς να θυμηθείς κάποια φορά που στενοχωρήθηκες και ήθελες βοήθεια;
8. Έχεις αισθανθεί ποτέ ότι οι γονείς σου δεν σε αγαπούν πραγματικά;
9. Μπορείς να θυμηθείς κάποια φορά που ήσουν άρρωστος/η και να μου πεις τι συνέβη τότε;
10. Μπορείς να μου πεις για κάποια φορά που είχες κάποιο ατύχημα;
11. Σε έχει ποτέ χτυπήσει κάποιο μεγαλύτερο παιδί ή κάποιος στην οικογένεια σου;
12. Σε έχει αγγίξει ποτέ κάποιος σεξουαλικά χωρίς να το θέλεις;
13. Έχει συμβεί κάτι τρομερό που να σε έχει αναστατώσει ή τρομάξει;
14. Έχει πεθάνει κάποιος που ήταν σημαντικός για σένα; Κάποιο κατοικίδιο που φρόντιζες;
15. Υπάρχει κάποιος με τον οποίο είχες πολύ στενή σχέση και δεν είναι πια κοντά σου;
16. Έχεις ποτέ μείνει μακριά από τους γονείς σου για περισσότερο από ένα βράδυ;
17. Μαλώνουν οι γονείς σου μεταξύ τους;
18. Σε ποια πράγματα θα ήθελες να μοιάσεις στη μητέρα σου; Να είσαι σαν αυτήν; Σε ποια πράγματα δεν θα ήθελες να της μοιάσεις; Σε ποια πράγματα θα ήθελες να μοιάσεις στον πατέρα σου; Να είσαι σαν αυτόν; Σε ποια πράγματα δεν θα ήθελες να του μοιάσεις;
19. Αν μπορούσες να κάνεις τρεις ευχές για το πώς θα ήθελες να είσαι όταν θα μεγαλώσεις ποιες θα ήταν αυτές;

Χορήγηση

Η χορήγηση της συνέντευξης συστήνεται να πραγματοποιείται σε έναν ήσυχο χώρο, όπου ο συνεντευκτής και το παιδί θα κάθονται άνετα και θα μπορούν να έχουν πρόσωπο με πρόσωπο επαφή. Δεν συστήνεται η χορήγηση της συνέντευξης στο σπίτι του παιδιού διότι είναι πιο πιθανό να υπάρξουν διακοπές και παρεμβάσεις και το παιδί μπορεί να μην αισθανθεί άνετα να μιλήσει για τους γονείς του γνωρίζοντας ότι εκείνοι βρίσκονται σε κοντινό δωμάτιο. Ωστόσο, έχουν διεξαχθεί έρευνες όπου οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν στα σχολεία (ή στα σπίτια των παιδιών (π.χ. Ντούμα & συν., 2013), επειδή ήταν δύσκολη η μετακίνηση των παιδιών στη βάση της έρευνας.

Ο συνεντευκτής θα πρέπει να έχει αποκτήσει εμπειρία στη χορήγηση της συνέντευξης και να έχει μελετήσει πολύ καλά τις ερωτήσεις της συνέντευξης ώστε να τις απομνημονεύσει όσο αυτό είναι δυνατόν (προτείνεται ο συνεντευκτής να έχει μόνο ένα χαρτί με τις κύριες ερωτήσεις της συνέντευξης στο οποίο μπορεί να ανατρέχει κατά τη διάρκεια της συνέντευξης).

Τα περισσότερα παιδιά πιθανότατα δεν έχουν την εμπειρία της συζήτησης θεμάτων που αφορούν στις προσωπικές τους σχέσεις και για αυτό το λόγο μπορεί να είναι δύσκολο να βρουν τις κατάλληλες λέξεις για να περιγράψουν μια εμπειρία ή να θυμηθούν ένα γεγονός. Ο ρόλος του συνεντευκτή είναι να διασφαλίσει τη ροή μιας χαλαρωτικής, φυσικής και μη επικριτικής συζήτησης που θα βοηθήσει το παιδί να νιώσει άνετα ώστε να μιλήσει ανοιχτά για τις εμπειρίες και τα συναισθήματά του. Η παρουσία ενός αγχωμένου συνεντευκτή είναι πολύ πιθανόν να προκαλέσει περισσότερο άγχος στο παιδί δυσκολεύοντας το να ανοιχθεί και να μιλήσει για τον εαυτό του και τις σχέσεις του. Είναι σημαντικό να βεβαιωθούμε ότι οι δυσκολίες ενός παιδιού να ανταποκριθεί στις ερωτήσεις της συνέντευξης είναι αποτέλεσμα των δικών του δυσκολιών που σχετίζονται με τον δεσμό και όχι της παρουσίας ενός άπειρου και αγχωμένου συνεντευκτή.

Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, ο συνεντευκτής θα πρέπει να καταβάλει προσπάθεια ώστε να εκμαιεύσει από το παιδί εμπειρίες από τη σχέση με τους γονείς του, πάνω στις οποίες θα βασιστεί για να αξιολογήσει την ποιότητα του δεσμού. Αρκετά παιδιά εμφανίζουν δυσκολίες στο να θυμηθούν και να αφηγηθούν περιστατικά από τη σχέση με τους γονείς τους. Ο ρόλος του συνεντευκτή είναι να χρησιμοποιήσει τις κατάλληλες παροτρύνσεις (όπως αυτές περιγράφονται στο εγχειρίδιο της συνέντευξης) ώστε να βοηθήσει τα παιδιά να δώσουν τα κατάλληλα και σχετικά με την εκάστοτε ερώτηση περιστατικά.

Η συνέντευξη βιντεοσκοπείται, εφόσον

έχει ληφθεί η συγκατάθεση του ίδιου του παιδιού και της οικογένειάς του. Η κάμερα συστήνεται να τοποθετείται σε τέτοιο σημείο ώστε να είναι εμφανή στην οθόνη το σώμα και το πρόσωπο του παιδιού. Η χρονική διάρκεια της συνέντευξης μπορεί να κυμανθεί από 20 λεπτά έως μία ώρα.

Σύστημα Κωδικοποίησης

Οι αφηγήσεις των παιδιών καταγράφονται αυτολεξεί και, στη συνέχεια, αξιολογούνται σύμφωνα με το σύστημα κωδικοποίησης των κατασκευαστών (Shmueli-Goetz, Target, Datta, & Fonagy, 2004).

Κάθε συνέντευξη κωδικοποιείται με βάση οχτώ κλίμακες: Συναισθηματική Δεκτικότητα, Ισορροπία μεταξύ Θετικών και Αρνητικών Αναφορών για τα Πρόσωπα του Δεσμού, Χρήση Παραδειγμάτων, Ανεξέλεγκτος Θυμός, Εξιδανίκευση, Αποφυγή Συναισθημάτων Δεσμού, Επίλυση Συγκρούσεων, και Συνολική Συνοχή. Η κωδικοποίηση σε κάθε μια κλίμακα βασίζεται στο περιεχόμενο της αφήγησης συνολικά.

Η κωδικοποίηση των παραπάνω κλιμάκων γίνεται σε μια εννιάβαθμη κλίμακα με βάση τις οδηγίες του εγχειριδίου (Shmueli-Goetz, et al., 2004). Η διαβάθμιση της εννιάβαθμης κλίμακας εκτείνεται από το 1 έως το 9, όπου το 1 δηλώνει ότι αυτό που περιγράφει η κλίμακα δεν υπάρχει στην αφήγηση, ενώ το 9 δηλώνει ότι αυτό που περιγράφει η κλίμακα υπάρχει στην αφήγηση. Οι αριθμοί 2 έως 8 δηλώνουν κλιμακωτά σε ποιο βαθμό υπάρχει μέσα στην αφήγηση αυτό που περιγράφει η κλίμακα. Για τις κλίμακες Ανεξέλεγκτος Θυμός, Εξιδανίκευση και Αποφυγή Δεσμού η κωδικοποίηση γίνεται χωριστά για τη μητέρα και τον πατέρα. Παρακάτω δίνεται μια συνοπτική περιγραφή του τι αξιολογεί η κάθε μια κλίμακα.

Συναισθηματική δεκτικότητα. Η κλίμακα αυτή αξιολογεί την ικανότητα του παιδιού να

εκφράζει τα συναισθήματά του, καθώς και να αναγνωρίζει και να κατανοεί τα συναισθήματα των άλλων. Αξιολογείται, ιδιαιτέρως, η ικανότητα του παιδιού να περιγράφει συναισθηματικές καταστάσεις που προκύπτουν μέσα από τις σχέσεις του με τους γονείς του.

Το παιδί που έχει δυσκολίες στην έκφραση και κατανόηση των συναισθημάτων παίρνει χαμηλή βαθμολογία σε αυτή την κλίμακα, ενώ το παιδί που εκφράζει ποικίλα συναισθήματα και μπορεί να αναγνωρίσει την επίδραση που μπορεί αυτά να έχουν στους άλλους ανθρώπους γύρω του παίρνει υψηλή βαθμολογία.

Παράδειγμα 1: «Ήμουν στο δωμάτιο μου και άκουσα τους γονείς μου να μαλώνουν.» «*Πώς αισθάνθηκες;*» «Ευχόμουν να σταματήσουν αμέσως και να πάνε για ύπνο.» «*Πώς νομίζεις ότι οι γονείς ένωσαν;*» «Νομίζω ότι ήθελαν να είναι μονιασμένοι αλλά δεν μπορούσαν γιατί ήταν θυμωμένοι και έπρεπε να πουν κάτι κακό ο ένας για τον άλλον.» (Βαθμολογία: 8)

Παράδειγμα 2: «*Πώς νιώθεις όταν οι γονείς μαλώνουν;*» «Εκείνη τη στιγμή δεν νιώθω τίποτα.» «*Εκείνοι πως νιώθουν;*» «Δεν τους έχω ρωτήσει, φαντάζομαι πως θα νιώθουν άσχημα.» (Βαθμολογία: 3)

Ισορροπία μεταξύ των θετικών και των αρνητικών αναφορών για τα πρόσωπα του δεσμού. Η κλίμακα αυτή εξετάζει την ικανότητα του παιδιού να περιγράφει τόσο τις θετικές και τις αρνητικές πλευρές των σχέσεων του με τους γονείς του, έτσι ώστε να δίνεται μια ολοκληρωμένη και ισορροπημένη εικόνα που έχει το παιδί για τους γονείς του.

Το παιδί λαμβάνει χαμηλή βαθμολογία στην κλίμακα αυτή όταν αναφέρει μόνο τις θετικές ή τις αρνητικές πλευρές των σχέσεων με τους γονείς του, ενώ λαμβάνει υψηλή βαθμολογία όταν αναφέρει τόσο τις θετικές όσο και τις αρνητικές πλευρές των σχέσεων του μαζί τους.

Παράδειγμα 1: «Η σχέση μου με το μπαμπά μου είναι διασκεδαστική και εκνευριστική. Είναι διασκεδαστική γιατί λέμε αστεία και γελούμε μαζί και είναι εκνευριστική γιατί πολλές φορές ο μπαμπάς μου με πειράζει.» (Βαθμολογία: 9)

Παράδειγμα 2: «Η μητέρα μου είναι καλή, φιλική και μου κάνει όλα τα χατίρια.» (Βαθμολογία: 1)

Παραδείγματα και περιστατικά που αναφέρονται στις αναφορές για τα πρόσωπα του δεσμού. Η κλίμακα αυτή αξιολογεί την ικανότητα του παιδιού να αναφέρει συγκεκριμένα περιστατικά από τις σχέσεις του με τους γονείς του και τη ζωή του γενικότερα. Τα περιστατικά αυτά θα πρέπει να είναι σχετικά με την εκάστοτε ερώτηση και λεπτομερή.

Χαμηλή βαθμολογία στην κλίμακα αυτή δίνεται όταν το παιδί έχει δυσκολίες στο να αναφέρει περιστατικά και παραδείγματα, ενώ υψηλή βαθμολογία δίνεται όταν το παιδί περιγράφει με λεπτομέρεια και σαφήνεια περιστατικά από τις σχέσεις του και τη ζωή του.

Παράδειγμα 1: «Ο πατέρας μου μου συμπαραστέκεται.» «*Παράδειγμα;*» «Την προηγούμενη εβδομάδα είχα χτυπήσει το πόδι μου, ο πατέρας μου είπε ότι θα περάσει σύντομα, θα κάνεις υπομονή, θα πρέπει να μην το κουράζεις και πολύ γρήγορα θα γίνεις πάλι περδίκι.» (Βαθμολογία: 8)

Παράδειγμα 2: «Η μητέρα μου είναι ευγενική.» «*Παράδειγμα;*» «Πάντα είναι ευγενική, τώρα δεν θυμάμαι για να σου πω.» (Βαθμολογία: 1)

Ανεξέλεγκτος θυμός. Η κλίμακα αυτή αξιολογεί εάν και κατά πόσο το παιδί καταλαμβάνεται από υπερβολικό θυμό απέναντι στους γονείς του, τον οποίο, όμως, δε μπορεί να διαχειριστεί. Η κλίμακα αυτή δεν εξετάζει την επιθετική ή βίαιη συμπεριφορά του παιδιού προς τους γονείς, αλλά εστιάζεται στις εκφράσεις θυμού, οι οποίες εμπεριέχουν παράπονα ή κριτική προς τα πρόσωπα του

δεσμού. Τα παράπονα και η κριτική φανερώνουν την ανάγκη του παιδιού για προσοχή, φροντίδα και παρηγοριά από τους γονείς, ανάγκη που ωστόσο μένει ανεκπλήρωτη.

Το παιδί παίρνει χαμηλή βαθμολογία στην κλίμακα αυτή όταν δεν εκφράζει θυμό, όταν περιγράφει περιστατικά από τις σχέσεις του με τους γονείς του ή όταν εκφράζει συναισθήματα θυμού και είναι σαφές ότι δεν κατακλύζεται από αυτά. Παίρνει υψηλή βαθμολογία, όταν εκφράζει αρκετά παράπονα για τους γονείς του σε σημείο που ασυνείδητα να προσελκύει τον εξεταστή να ταυτιστεί μαζί του, χωρίς, ωστόσο, αυτό να γίνεται τελικά.

Παράδειγμα: «Είχα πέσει από το κρεβάτι και χτύπησα εδώ στο φρύδι στη γωνία του κομοδίνου. Αρχισα να κλαίω και τότε ήρθε η μαμά μου. Δεν άναψε καν το φως για να δει τι συμβαίνει. Της είπα 'Μαμά τρέχει αίμα' και δεν θα πιστέψεις τι μου είπε 'Είναι μόνο δάκρυα'. Πες μου ποια μητέρα το λέει αυτό; Μετά άναψε το φως και είδε το αίμα παντού, σε όλο μου το πρόσωπο και το μαξιλάρι ήταν κατακόκκινο. Δεν νοιάστηκε καν να με πάει στο νοσοκομείο. Και ξέρεις όταν αυτή είχε κάποιο πόνο στο αυτί της, πήγε στο νοσοκομείο αμέσως.»

Εξιδανίκευση. Η κλίμακα αυτή εξετάζει το βαθμό κατά τον οποίο οι αναπαραστάσεις του παιδιού για τους γονείς του «παραμορφώνονται» προς μια θετική κατεύθυνση. Αξιολογείται το εάν και κατά πόσο το παιδί παρουσιάζει μια εικόνα ενός «ιδανικού» γονέα, χωρίς ωστόσο να δίνει παραδείγματα που να στηρίζουν την εικόνα αυτή.

Το παιδί του οποίου οι περιγραφές για τους γονείς του στηρίζονται από τα παραδείγματα που δίνει παίρνει χαμηλή βαθμολογία στην κλίμακα αυτή. Αυτό σημαίνει ότι το παιδί έχει μια πραγματική αντικειμενική εικόνα για τους γονείς του. Αντιθέτως, το παιδί που δίνει παραδείγματα που αντικρούουν τις περιγραφές που έδωσε για τους γονείς του βαθμολογείται υψηλά στην κλίμακα αυτή.

Παράδειγμα: Ένα κορίτσι είπε ότι είναι πολύ αγαπημένη με τη μαμά της και δίνει ένα παράδειγμα για αυτή τη περιγραφή: «Εντάξει, η μαμά μου με αγαπάει όπως όλες οι μαμάδες. Αλλά είναι και κάποιες φορές που νιώθω άσχημα. Όταν δεν καταλαβαίνω μια άσκηση στα μαθηματικά μου φωνάζει και εγώ νομίζω ότι είμαι χαζή που δεν τα καταλαβαίνω.» (Βαθμολογία: 8)

Αποφυγή των συναισθημάτων που σχετίζονται με τον δεσμό. Η κλίμακα αυτή αξιολογεί το βαθμό στον οποίο το παιδί υιοθετεί μια στρατηγική που έχει ως στόχο να μειώσει τη σημαντικότητα των γονέων του και των σχέσεών του με αυτούς μέσω της απόρριψης ή υποτίμησής τους. Οποιαδήποτε έκφραση εξάρτησης ή ανάγκης για παρηγοριά από τα πρόσωπα του δεσμού απορρίπτεται και αποκλείεται.

Το παιδί που λαμβάνει υψηλή βαθμολογία σε αυτή την κλίμακα προσποιείται ότι δεν έχει επηρεαστεί από το άγχος που προκαλείται σε συνθήκες ψυχικής έντασης όπως όταν είναι άρρωστο, όταν έχει κάποιο ατύχημα ή/και όταν αποχωριστεί τους γονείς του για σύντομο χρονικό διάστημα (εκδρομή ή κατασκήνωση).

Παράδειγμα 1: «Πώς ήταν να είσαι μακριά από τους γονείς σου όταν ήσουν κατασκήνωσες;» «Εντάξει, φυσιολογικά.» «Πως ένιωσες;» «Δεν μπορώ να πω ότι ένιωσα κάτι, ήταν ωραία γιατί παίζαμε αρκετά.» (Βαθμολογία: 8)

Παράδειγμα 2: «Πώς ήταν να είσαι μακριά από τους γονείς σου όταν ήσουν κατασκήνωσες;» «Εμεινα στην κατασκήνωση περίπου δύο εβδομάδες, ήταν ωραία αλλά μου έλειψαν πολύ, θυμάμαι ότι έκλαιγα στην αρχή.» «Πώς ήταν όταν τους ξαναείδες;» «Ήμουν πολύ χαρούμενη που ήμουν πάλι μαζί τους.» (Βαθμολογία: 1)

Επίλυση των συγκρούσεων σε καταστάσεις που σχετίζονται με τα πρόσωπα του δεσμού. Η κλίμακα αυτή αξιολογεί εάν και

κατά πόσο το παιδί είναι ικανό να περιγράψει μια κατάσταση που εμπεριέχει μια σύγκρουση (π.χ. μια διένεξη με τους γονείς), η οποία τελικώς επιλύεται. Η επίλυση της σύγκρουσης μπορεί να προέρχεται από το ίδιο το παιδί ή το γονιό του.

Χαμηλή βαθμολογία στην κλίμακα αυτή λαμβάνει το παιδί που περιγράφει μια σύγκρουση, η οποία, όμως, δεν επιλύεται, ενώ υψηλή βαθμολογία λαμβάνει όταν το παιδί περιγράφει συγκρούσεις, οι οποίες επιλύονται.

Παράδειγμα 1: «Προχθές έριξα ένα ποτήρι και έσπασε και μόλις το είδε η μαμά μου άρχισε να φωνάζει και μου είπε να πάω αμέσως στο δωμάτιο μου. Εγώ πήγα και έκατσα εκεί περίπου μια ώρα.» «Τι έγινε μετά;» «Βγήκα και πήγα και της είπα συγγνώμη και με αγκάλιασε.» (Βαθμολογία: 8)

Παράδειγμα 2: «Η μαμά συνήθως εκνευρίζεται όταν δεν διαβάζω και βλέπω τηλεόραση.» «Τι γίνεται;» «Αρχίζει να φωνάζει.» «Μετά τι γίνεται;» «Πηγαίνω στο δωμάτιο μου εκνευρισμένος και κάθομαι στο γραφείο για να κάνω τα μαθήματα.» (Βαθμολογία: 4)

Συνολική συνοχή της αφήγησης. Η κλίμακα αυτή βασίζεται σε πληροφορίες που προέρχονται από τις τέσσερις προηγούμενες κλίμακες (Εξιδανίκευση, Ανεξέλεγκτος Θυμός, Αποφυγή Δεσμού, και Χρήση Παραδειγμάτων). Οι πληροφορίες αυτές εστιάζονται κυρίως στο εάν και κατά πόσο ο προφορικός λόγος του παιδιού κατά τη συνέντευξη έχει μια λογική δομή. Αξιολογείται, ακόμη, εάν ο περιγραφικός λόγος, δηλαδή ο τρόπος που το παιδί αφηγείται τα περιστατικά που παραθέτει, χαρακτηρίζεται από συνοχή και συνεκτικότητα. Η βαθμολογία στην κλίμακα αυτή βασίζεται, επίσης, στην παρουσία θετικών και αρνητικών σημείων της αφήγησης.

Τα θετικά σημεία της αφήγησης αναφέρονται: (α) στην ικανότητά του παιδιού να αναγνωρίζει και να κατανοεί τις προσδοκίες, τις επιθυμίες και τις προθέσεις των άλλων, και (β) στην ευελιξία στη σκέψη του.

Τα αρνητικά σημεία της αφήγησης είναι να υπάρχουν αντιθέσεις και ασάφειες στην αφήγηση, καθώς και να υπάρχουν παύσεις με αποτέλεσμα να χρειάζονται συνεχείς προτροπές από τον συνεντευκτή.

Το παιδί παίρνει χαμηλή βαθμολογία στην κλίμακα αυτή όταν υπάρχουν πολλά αρνητικά σημεία στην αφήγησή του, ενώ παίρνει υψηλή βαθμολογία όταν υπάρχουν πολλά θετικά σημεία στην αφήγησή του.

Συνολική αξιολόγηση της συνέντευξης.

Κατά τη διαδικασία της τελικής αξιολόγησης λαμβάνονται υπόψη τρεις σημαντικές παράμετροι:

- (α) η *ποιότητα* της συνέντευξης που αναφέρεται στη ικανότητα του παιδιού να αφηγείται περιστατικά που να στηρίζουν τα όσα αναφέρει
- (β) η *ποσότητα* της συνέντευξης που αναφέρεται στην έκταση της συνέντευξης και πιο συγκεκριμένα αφορά στην ικανότητα του παιδιού να αφηγείται περιστατικά και καταστάσεις χωρίς να δίνει περιττές πληροφορίες, και
- (γ) η *συμβατότητα* που υπάρχει ανάμεσα στο περιεχόμενο της αφήγησης και στη συμπεριφορά του παιδιού κατά τη διάρκεια της συνέντευξης. Για παράδειγμα, το παιδί γελά, ενώ περιγράφει ένα περιστατικό κατά το οποίο ένιωθε λυπημένο.

Οι τρεις παραπάνω παράμετροι συμβάλλουν στην αξιολόγηση του τύπου του δεσμού. Για παράδειγμα, ένα παιδί που δίνει μια αφήγηση αρκετά μικρή σε έκταση, με δυσκολίες στην αφήγηση των περιστατικών και ασυμβατότητα ανάμεσα στο περιεχόμενο και τη συμπεριφορά του παιδιού ταξινομείται συνήθως στον ανασφαλή δεσμό τύπου απόρριψης.

Στοιχεία μη λεκτικής επικοινωνίας, όπως η διατήρηση βλεμματικής επαφής με τον συνεντευκτή, η αλλαγή συμπεριφοράς και η αλλαγή του τόνου της φωνής ως αντίδραση σε συγκεκριμένες ερωτήσεις, καθώς και το

άγχος κατά τη συνέντευξη, λαμβάνονται υπόψη κατά την αξιολόγηση χωρίς, ωστόσο, να υπάρχει ένα ξεχωριστό σύστημα κωδικοποίησης της συμπεριφοράς των παιδιών κατά τη διάρκεια της συνέντευξης.

Σύστημα Ταξινόμησης στους Τύπους Δεσμού

Τα παιδιά, με βάση τη βαθμολογία τους στις παραπάνω οχτώ κλίμακες κωδικοποίησης, ταξινομούνται σε έναν από τους τέσσερις τύπους δεσμού: (α) Ασφαλής, (β) Ανασφαλής τύπου Απόρριψης, (γ) Ανασφαλής τύπου Συναισθηματικής Υπερεμπλοκής, και (δ) Ανασφαλής τύπου Αποδιοργάνωσης. Η ταξινόμηση είναι χωριστή για τον δεσμό με τη μητέρα και για τον δεσμό με τον πατέρα.

Το παιδί με *ασφαλή δεσμό* έχει βαθμολογία πάνω από το 5 στις εξής κλίμακες: Συναισθηματική Δεκτικότητα, Ισορροπία Αναφορών, Χρήση Παραδειγμάτων, Επίλυση Συγκρούσεων, και Συνολική Συνοχή, ενώ έχει χαμηλή βαθμολογία κάτω του 5 στις κλίμακες: Ανεξέλεγκτος Θυμός, Εξιδανίκευση, και Αποφυγή των Συναισθημάτων δεσμού.

Το παιδί με *ανασφαλή δεσμό τύπου απόρριψης* έχει βαθμολογία πάνω από το 5 σε δύο κλίμακες: Εξιδανίκευση και Αποφυγή των Συναισθημάτων, ενώ στις υπόλοιπες κλίμακες έχει βαθμολογία κάτω του 5.

Το παιδί με *ανασφαλή δεσμό τύπου συναισθηματικής υπερεμπλοκής* λαμβάνει βαθμολογίες κάτω του 5 σε όλες τις κλίμακες. Συνήθως, η βαθμολογία στην κλίμακα Ανεξέλεγκτος Θυμός βρίσκεται πάνω από το 5, χωρίς αυτό να θεωρείται απαραίτητο κριτήριο κατάταξης σε αυτόν τον τύπο του δεσμού.

Ενώ τα παιδιά που ταξινομούνται σε έναν από τους τρεις τύπους του δεσμού που περιγράφηκαν παραπάνω παρουσιάζουν έναν οργανωμένο τρόπο αντιμετώπισης των ψυχικών εντάσεων, το παιδί με *ανασφαλή δεσμό αποδιοργάνωσης* δεν χρησιμοποιεί καμία στρατηγική για να αντιμετωπίσει μια συναισθηματική

κατάσταση που του προκαλεί ψυχική ένταση. Δεν είναι απαραίτητο να υπάρχουν συγκεκριμένες βαθμολογίες στις οχτώ κλίμακες για να ταξινομηθεί ένα παιδί με δεσμό αποδιοργάνωσης. Ωστόσο, με βάση τη βαθμολογία στις κλίμακες αυτές, το παιδί ταξινομείται απαραίτητα σε μια υποκατηγορία (Δεσμός Αποδιοργάνωσης/Ασφαλής ή Δεσμός Αποδιοργάνωσης/Απόρριψης ή Δεσμός Αποδιοργάνωσης/Συναισθηματικής Υπερεμπλοκής).

Παρακάτω περιγράφεται αναλυτικώς η εικόνα ενός παιδιού με ασφαλή δεσμό, με ανασφαλή δεσμό τύπου απόρριψης, με ανασφαλή δεσμό τύπου συναισθηματικής υπερεμπλοκής και με δεσμό αποδιοργάνωσης:

Ασφαλής δεσμός. Το παιδί με ασφαλή δεσμό αποδίδει αξία στις συναισθηματικές σχέσεις με τους γονείς του και μιλά ανοιχτά για αυτές. Οι απαντήσεις του παιδιού υποδηλώνουν ότι είναι ευάλωτο και επηρεάζεται από την επίδραση ενός σύντομου αποχωρισμού από τους γονείς του ή από την απώλεια ενός σημαντικού προσώπου. Οι απαντήσεις του υποδηλώνουν ότι έχει ανάγκη από την παρηγοριά και φροντίδα του γονέα όταν είναι άρρωστο και όταν χτυπήσει.

Το παιδί με ασφαλή δεσμό έχει την ικανότητα να εκφράζει τα δικά του συναισθήματα και να κατανοεί τα συναισθήματα των άλλων. Όσον αφορά τη χρήση παραδειγμάτων, το παιδί δίνει λεπτομερή και σχετικά με την ερώτηση παραδείγματα.

Σε περιπτώσεις διενέξεων με τους γονείς, το παιδί αφηγείται με συνάφεια και συνοχή τις εμπειρίες του/της και περιγράφει τις λύσεις που δίνονται στις διενέξεις αυτές. Ακόμη και όταν οι λύσεις δεν δίνονται άμεσα, υπάρχει η αίσθηση ότι οι διενέξεις δεν απασχολούν πλέον το παιδί.

Χαρακτηριστικό του παιδιού με ασφαλή δεσμό είναι ότι μπορεί να παρουσιάσει μια ισορροπημένη εικόνα της σχέσης του με τους γονείς του συζητώντας τόσο τις θετικές πλευρές της σχέσης όσο και τις δυσκολίες που υπάρχουν σε αυτήν.

Ανασφαλής δεσμός τύπου απόρριψης.

Το παιδί με ανασφαλής δεσμό τύπου απόρριψης υιοθετεί διάφορους τρόπους για να αποτρέψει τον εαυτό του από τη βίωση των συναισθημάτων, και ιδιαίτερα των οδυνηρών συναισθημάτων, που σχετίζονται με τα πρόσωπα του δεσμού και προκαλούνται από τις ερωτήσεις της συνέντευξης. Οι τρόποι που υιοθετεί είναι οι εξής: (α) εξιδανικεύει τα πρόσωπα του δεσμού και αρνείται όλες τις αρνητικές πλευρές των σχέσεων μαζί τους, (β) απορρίπτει τη σημαντικότητα της συναισθηματικής σχέσης μαζί τους, και (γ) υποτιμά τα πρόσωπα του δεσμού αποφεύγοντας με αυτόν τον τρόπο να αφήσει τον εαυτό του να επηρεασθεί από την απογοήτευση και τα οδυνηρά συναισθήματα που προκαλούνται από τις συμπεριφορές τους.

Πιο συγκεκριμένα, το παιδί δεν αναγνωρίζει την επίδραση της απώλειας ενός σημαντικού προσώπου ή ενός σύντομου αποχωρισμού από τους γονείς. Γενικώς, τα παιδιά με δεσμό τύπου απόρριψης εμφανίζονται ως άτομα ανεξάρτητα χωρίς να χρειάζονται φροντίδα και παρηγοριά σε καταστάσεις συναισθηματικής αναστάτωσης.

Αναφορικά με τα συναισθήματα, το παιδί παρουσιάζει δυσκολίες στην έκφραση των δικών του συναισθημάτων και στην κατανόηση των συναισθημάτων των άλλων ανθρώπων. Σε σπάνιες περιπτώσεις, το παιδί αναφέρεται σε συναισθήματα που συνοδεύουν καταστάσεις συναισθηματικής αναστάτωσης, αλλά αυτό το κάνει είτε απορρίπτοντας τη σημαντικότητα των συναισθημάτων αυτών (π.χ. «στενοχωρήθηκα πολύ λίγο») είτε εκφράζοντας συμπεριφορές που δεν συνάδουν με την ποιότητα των συναισθημάτων (π.χ. γελά ενώ περιγράφει πόσο στεναχωρημένο ήταν).

Επίσης, το παιδί έχει την τάση να δίνει θετικές περιγραφές για τη σχέση του με τους γονείς του, χωρίς ωστόσο οι περιγραφές αυτές να στηρίζονται από συγκεκριμένα περιστατικά. Συχνό είναι και το φαινόμενο το παιδί να δίνει θετικές περιγραφές για τη σχέση του με τους γονείς, χωρίς ωστόσο να

αναφέρει συγκεκριμένα επεισόδια που να στηρίζουν τις περιγραφές που έδωσε λέγοντας ότι δεν θυμάται. Επίσης, μπορεί να δίνει πολύ θετικές περιγραφές, αλλά ταυτόχρονα να περιγράφει επεισόδια που αντιφάσκουν με τις περιγραφές που έδωσε.

Στις αφηγήσεις των παιδιών με δεσμό τύπου απόρριψης κυριαρχούν οι παύσεις και οι συνεχείς προτροπές του συνεντευκτή για να δοθούν απαντήσεις, οι οποίες παρόλα αυτά είναι πολύ σύντομες. Συνεπώς, οι συνεντεύξεις των παιδιών με δεσμό απόρριψης είναι μικρές ως προς τη χρονική τους διάρκεια.

Ανασφαλής δεσμός τύπου συναισθηματικής υπερεμπλοκής.

Το παιδί που παρουσιάζει αυτόν τον τύπο δεσμού υπερεμπλέκεται στη σχέση με τον έναν από τους δύο γονείς του ή και με τους δύο γονείς του.

Ωστόσο, το παιδί δεν μπορεί να διαχειριστεί τις συναισθηματικές αυτές καταστάσεις και μοιάζει να το κατακλύζουν, καθώς περιγράφει επεισόδια σχέσεων με τους γονείς του. Πολύ συχνά το παιδί μιλά περιφρονητικά και υποτιμητικά για τους γονείς του. Γενικότερα παρουσιάζει την εικόνα ενός ατόμου που βρίσκεται σε σύγχυση, αφού από τη μια εκφράζει την ανάγκη να είναι με τους γονείς του και από την άλλη δεν αισθάνεται ασφάλεια όταν είναι μαζί τους.

Κατά την αφήγηση το παιδί εστιάζεται υπερβολικά στους γονείς και στη σχέση μαζί τους. Συνήθως περιγράφει επεισόδια με αρκετές περιπτεές και άσχετες λεπτομέρειες. Ακόμη και σε ερωτήσεις που δεν αφορούν τους γονείς, το παιδί δίνει παραδείγματα και αφηγείται εμπειρίες που περιγράφουν τη σχέση του μαζί τους. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μειώνεται η συνεκτικότητα και η συνοχή της αφήγησης. Η συνέντευξη, συνήθως, είναι αρκετά μεγάλη ως προς τη χρονική της διάρκεια.

Δεσμός αποδιοργάνωσης. Ενώ τα παιδιά που ανήκουν σε έναν από τους τρεις τύπους του δεσμού που περιγράφηκαν παραπάνω

παρουσιάζουν έναν οργανωμένο τρόπο αντιμετώπισης των ψυχικών εντάσεων, το παιδί με ανασφαλή δεσμό αποδιοργάνωσης δεν έχει κάποια συγκεκριμένη στρατηγική για να αντιμετωπίσει μια έντονη ψυχική πίεση.

Το παιδί παρουσιάζει μια αποδιοργανωμένη στάση σε θέματα που αφορούν τις σχέσεις δεσμού και σχετίζονται με τραυματικές εμπειρίες όπως μια απώλεια, ένας θάνατος ή/και τρομακτικό γεγονός. Παρουσιάζει κενά και ασάφειες στο λόγο του, δίνει συγκεχυμένες απαντήσεις σε ερωτήσεις που σχετίζονται με θάνατο ή απώλεια σημαντικού προσώπου ή κατοικίδιου και εμφανίζει παράξενη και αλλόκοτη συμπεριφορά κατά τη διάρκεια της συνέντευξης (π.χ. μετακινείται ασκόπως στο δωμάτιο). Η εικόνα αυτή που παρουσιάζει ένα παιδί με δεσμό αποδιοργάνωσης οφείλεται στην αδυναμία του να διαχειριστεί την ψυχική ένταση που προκαλείται από τις ερωτήσεις της συνέντευξης.

Ένα άλλο ιδιαίτον χαρακτηριστικό της αφήγησης ενός παιδιού με δεσμό αποδιοργάνωσης είναι η ασυμφωνία που παρατηρείται μεταξύ της εξωτερικής έκφρασης και του περιεχομένου της απάντησης. Για παράδειγμα, παιδί μπορεί να μιλά για το πώς βίωσε το θάνατο ενός αγαπημένου του προσώπου λέγοντας πόσο λυπημένος ήταν, ενώ παράλληλα γελά. Ακόμη, συχνά παρουσιάζει ξαφνικές εναλλαγές στο συναίσθημα και στη διάθεση.

Επιπροσθέτως, ο λόγος του παιδιού με δεσμό αποδιοργάνωσης διακόπτεται αναίτιως, με αποτέλεσμα να υπάρχουν μεγάλες παύσεις κατά τη διάρκεια της αφήγησης. Επίσης, μια από τις συμπεριφορές που εκδηλώνει ένα παιδί με δεσμό αποδιοργάνωσης είναι το «πάγωμα» και η «ακινητοποίηση» του προσώπου και του σώματος. Συχνό είναι, επίσης, το φαινόμενο το παιδί να εμφανίζει ελεγκτική συμπεριφορά προσπαθώντας το ίδιο να καθοδηγήσει τη συνέντευξη.

Ψυχομετρικές ιδιότητες

Οι ψυχομετρικές ιδιότητες της Συνέντευξης Παιδιών για τον Δεσμό έχουν εξετασθεί

με βάση τέσσερεις παραμέτρους: κατανομή στον πληθυσμό, εσωτερική αξιοπιστία, αξιοπιστία μεταξύ βαθμολογητών και αξιοπιστία επαναληπτικών μετρήσεων.

Κατανομή στον πληθυσμό. Οι Shmueli-Goetz, Target, Fonagy και Datta (2008) χορήγησαν τη Συνέντευξη Παιδιών για τον Δεσμό σε ένα δείγμα 161 παιδιών ηλικίας 7 έως 12 ετών που ανήκαν σε μη κλινικό πληθυσμό και βρήκαν την εξής κατανομή ως προς τους τέσσερεις τύπους: το 61% του πληθυσμού είχε ασφαλή δεσμό και με τους δύο γονείς του (66% των παιδιών είχε ασφαλή δεσμό με τη μητέρα και 67% των παιδιών είχε ασφαλή δεσμό με τον πατέρα). Ένα μικρότερο ποσοστό (32%) είχε ανασφαλή δεσμό τύπου απόρριψης και με τους δύο γονείς (30% των παιδιών είχε δεσμό απόρριψης με τη μητέρα και το ίδιο ποσοστό βρέθηκε και για τον δεσμό με τον πατέρα), ενώ ένα ακόμη μικρότερο ποσοστό της τάξης του 7% είχε ανασφαλή δεσμό τύπου συναισθηματικής υπερεμπλοκής (4% των παιδιών είχαν δεσμό συναισθηματικής υπερεμπλοκής με τη μητέρα και 6% με τον πατέρα). Το ποσοστό των παιδιών με δεσμό αποδιοργάνωσης ήταν πάρα πολύ μικρό ώστε να αναφερθεί, σύμφωνα με τους κατασκευαστές. Στην έρευνα συμμετείχε, επίσης, ένα δείγμα 65 παιδιών που ανήκαν σε κλινικό δείγμα, η κατανομή του οποίου ήταν η εξής: το 26% του πληθυσμού είχε ασφαλή δεσμό και με τους δύο γονείς του, το 59% είχε ασφαλή δεσμό τύπου απόρριψης και με τους δύο γονείς και το 15% είχε ανασφαλή δεσμό τύπου συναισθηματικής υπερεμπλοκής. Και στο κλινικό δείγμα, το ποσοστό των παιδιών με δεσμό αποδιοργάνωσης ήταν πάρα πολύ μικρό ώστε να αναφερθεί.

Τα αποτελέσματα ερευνών που χρησιμοποίησαν τη Συνέντευξη Παιδιών για τον Δεσμό (Borelli et al., 2010. Borelli, Sbarra, Mehl, & David, 2011. Röder, Hein, & Fingerle, 2015) έδειξαν ότι η ταξινόμηση των τύπων του δεσμού σε παιδιά μη κλινικού πληθυσμού είναι παρόμοια με την ταξινόμηση των Shmueli-

Goetz και συνεργατών (2008).

Η Συνέντευξη Παιδιών για τον Δεσμό χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά σε δείγμα ελληνόπουλων στη μελέτη των Ντούμα και συνεργατών (2013). Πιο συγκεκριμένα, στη μελέτη συμμετείχαν συνολικά 88 έφηβοι ηλικίας 12 έως 14 ετών (μέσος όρος ηλικίας: 13.1 έτη). Οι 52 ήταν υιοθετημένοι έφηβοι που έζησαν τα πρώτα δύο χρόνια της ζωής τους σε ίδρυμα και 36 έφηβοι μεγάλωσαν με τους βιολογικούς τους γονείς από την αρχή της ζωής τους και αποτέλεσαν την ομάδα σύγκρισης. Τα αποτελέσματα της μελέτης έδειξαν ότι η κατανομή των ποσοστών της ομάδας σύγκρισης ήταν παρόμοια με την κατανομή των ποσοστών που καταγράφεται και από τους κατασκευαστές της συνέντευξης Παιδιών για τον Δεσμό (Shmueli-Goetz et al., 2008), καθώς και από άλλες μελέτες που έχουν χρησιμοποιήσει τη συγκεκριμένη συνέντευξη (Borelli et al., 2011. Röder et al., 2015). Πιο συγκεκριμένα, το 64% των εφήβων της ομάδας σύγκρισης είχε ασφαλή δεσμό με τη μητέρα τους και το υπόλοιπο 36% είχε ανασφαλή δεσμό με τη μητέρα τους, ενώ κανείς από τους εφήβους δεν εμφάνισε δεσμό αποδιοργάνωσης. Ωστόσο, όσον αφορά στους ανασφαλείς τύπους του δεσμού χωριστά, το ποσοστό των εφήβων της ομάδας σύγκρισης με δεσμό απόρριψης ήταν χαμηλότερο, ενώ το ποσοστό με δεσμό υπερεμπλοκής ήταν υψηλότερο από το αντίστοιχο ποσοστό των εφήβων που αναφέρεται στη βιβλιογραφία (Borelli et al., 2011 Röder et al., 2015 Shmueli-Goetz et al., 2008). Αντίστοιχη εικόνα παρουσιάστηκε και για τον τύπο του δεσμού με τον πατέρα. Μια πιθανή εξήγηση που μπορεί να δοθεί για τις διαφορές που προέκυψαν μεταξύ της κατανομής των τύπων δεσμού σε ελληνόπουλα και της κατανομής σε παιδιά άλλων χωρών σχετίζεται με τον τρόπο που τα παιδιά σε κάθε διαφορετικό πολιτισμό σχετίζονται με τους γονείς τους (Van Ijzendoorn & Sagi, 1999). Ακολουθώντας τα μοντέλα γονικής φροντίδας που προτείνουν οι George και Solomon (1999), μπορούμε να υποθέσου-

με ότι οι Έλληνες γονείς πιθανώς έχουν την τάση να επιδεικνύουν αμφιθυμία στον τρόπο παροχή φροντίδας προς τα παιδιά τους.

Όσον αφορά στην κατανομή στην ομάδα του ειδικού πληθυσμού, τα αποτελέσματα της μελέτης έδειξαν ότι οι μισοί περίπου από τους υιοθετημένους εφήβους είχαν ασφαλή δεσμό με τη μητέρα τους, ένας στους τρεις είχε ανασφαλή δεσμό τύπου απόρριψης και περίπου 10% είχε ανασφαλή δεσμό τύπου συναισθηματικής υπερεμπλοκής με τη μητέρα. Τέλος, ένα πολύ μικρό ποσοστό των υιοθετημένων εφήβων είχε δεσμό αποδιοργάνωσης. Παρόμοια εικόνα παρουσιάστηκε και για τον τύπο του δεσμού με τον πατέρα.

Εσωτερική αξιοπιστία. Στην έρευνα της Shmueli-Goetz και των συνεργατών της (2008), οι οχτώ κλίμακες κωδικοποίησης χωρίστηκαν σε τρεις ομάδες και υπολογίστηκαν οι δείκτες εσωτερικής αξιοπιστίας α του Cronbach για την καθεμία ομάδα χωριστά. Η πρώτη ομάδα περιλάμβανε τις κλίμακες Χρήση Παραδειγμάτων, Ισορροπία Αναφορών και Συνολική Συνοχή, η δεύτερη τις κλίμακες Συναισθηματική Δεκτικότητα, Εξιδανίκευση και Αποφυγή Δεσμού, και η τρίτη τις κλίμακες Ανεξέλεγκτος Θυμός και Επίλυση Συγκρούσεων. Ο δείκτης εσωτερικής συνάφειας Cronbach α για τις δύο πρώτες ομάδες βρέθηκε αρκετά υψηλός ($\alpha = .87$ και $\alpha = .82$ αντιστοίχως), ενώ ο δείκτης εσωτερικής συνάφειας της τρίτης ομάδας ήταν χαμηλός ($\alpha = .32$). Η εξήγηση που δίνεται για το χαμηλό δείκτη είναι ότι η κλίμακα Ανεξέλεγκτος Θυμός σπάνια λάμβανε υψηλή βαθμολογία και όταν αυτό γινόταν αφορούσε μόνο τον ένα γονέα.

Στη μελέτη των Ντούμα και συνεργατών (2013) ο συντελεστής αξιοπιστίας του Cronbach α για τις κλίμακες Χρήση Παραδειγμάτων, Ισορροπία Αναφορών, και Συνολική Συνοχή στο σύνολο του δείγματος ήταν .97. Ο συντελεστής α για τις κλίμακες, Συναισθηματική Δεκτικότητα, Εξιδανίκευση και Αποφυγή Δεσμού ήταν .80 για τη μητέρα και .79 για τον πατέρα. Ο συντελεστής α για τις

κλίμακες Ανεξέλεγκτος Θυμός και Επίλυση Συγκρούσεων ήταν .60 για τη μητέρα και .64 για τον πατέρα. Σε υψηλά επίπεδα κυμάνθηκαν οι συντελεστές εσωτερικής αξιοπιστίας για τις δύο ομάδες των εφήβων χωριστά.

Αξιοπιστία μεταξύ βαθμολογητών. Τα αποτελέσματα της έρευνας των κατασκευαστών (Target et al., 2003) έδειξαν ότι οι συντελεστές συσχέτισης μεταξύ δύο βαθμολογητών βρέθηκαν υψηλοί τόσο για την αξιολόγηση των οχτώ κλιμάκων (κυμάνθηκαν από $r = .66$ έως $r = .94$) όσο και για την αξιολόγηση των τεσσάρων τύπων του δεσμού (για τον δεσμό με τη μητέρα: $kappa = .83$, και για τον δεσμό με τον πατέρα: $kappa = .86$). Η αξιοπιστία μεταξύ βαθμολογητών βρέθηκε σε υψηλά επίπεδα και σε άλλες μελέτες που χρησιμοποίησαν τη συνέντευξη (Borelli et al., 2010. Borelli et al., 2011).

Στη μελέτη των Ντούμα και συνεργατών (2013), η αξιοπιστία μεταξύ δύο βαθμολογητών υπολογίστηκε σε ένα τυχαίο δείγμα 20 (23%) συνεντεύξεων. Η συμφωνία μεταξύ βαθμολογητών βρέθηκε υψηλή για τις ταξινομήσεις σε ασφαλή και ανασφαλή δεσμό ($kappa = .89$, $p < .001$) και για τις κωδικοποιήσεις στις οχτώ κλίμακες της συνέντευξης (οι συντελεστές συσχέτισης εκτείνονται από .72 έως .95).

Αξιοπιστία επαναληπτικών μετρήσεων. Η αξιοπιστία επαναληπτικών μετρήσεων στη μελέτη των κατασκευαστών (Shmueli-Goetz et al., 2008) υπολογίστηκε σε ένα δείγμα 46 παιδιών, στα οποία χορηγήθηκε η συνέντευξη τρεις μήνες μετά την πρώτη αξιολόγηση. Οι περισσότεροι συντελεστές ήταν υψηλοί με μέση τιμή ίση με .69 (οι τιμές εκτείνονταν από .29 έως .90). Η συνέντευξη χορηγήθηκε ξανά σε ένα δείγμα 33 παιδιών ένα χρόνο μετά την πρώτη αξιολόγησή τους. Οι συντελεστές αξιοπιστίας κυμαίνονταν σε χαμηλότερα επίπεδα, με μέση τιμή ίση με .54 (οι τιμές εκτείνονται από .08 έως .75).

Προβλεπτική εγκυρότητα. Η Target και οι συνεργάτες της (2003) για να εξετάσουν την προβλεπτική εγκυρότητα της συνέντευξης υπολόγισαν τη σχέση μεταξύ του δεσμού μητέρων, όπως αξιολογήθηκε με τη Συνέντευξη Ενηλίκων για τον Δεσμό, και του δεσμού των παιδιών τους, όπως αξιολογήθηκε με τη Συνέντευξη Παιδιών για τον Δεσμό, σε ένα δείγμα 75 παιδιών. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι υπήρχε σημαντικά υψηλή αντιστοιχία μεταξύ των τύπων του δεσμού στις δυάδες μητέρα-παιδί (64% συμφωνία, $kappa = .29$, $p < .01$). Εικοσιένα από τα 39 παιδιά είχαν ασφαλή δεσμό, σύμφωνα με τη Συνέντευξη Παιδιών για τον Δεσμό, είχαν μητέρες που είχαν ασφαλή δεσμό, σύμφωνα με τη Συνέντευξη Ενηλίκων για τον Δεσμό. Είκοσι επτά από τα 36 παιδιά είχαν ανασφαλή δεσμό, σύμφωνα με τη Συνέντευξη Παιδιών για τον Δεσμό, είχαν μητέρες που είχαν ανασφαλή δεσμό, σύμφωνα με τη Συνέντευξη Ενηλίκων για τον Δεσμό.

Διακρίνουσα εγκυρότητα. Η Shmueli-Goetz και οι συνεργάτες της (2008) για να εξετάσουν τη διακρίνουσα εγκυρότητα της συνέντευξης υπολόγισαν τη σχέση μεταξύ δημογραφικών στοιχείων και τύπου του δεσμού. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι δεν υπήρχε σχέση μεταξύ του τύπου του δεσμού και παραγόντων όπως η ηλικία, το φύλο, η εθνικότητα και το κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο των παιδιών. Επίσης, δεν βρέθηκαν στατιστικώς σημαντικές διαφορές ανάμεσα στα παιδιά με ασφαλή και ανασφαλή δεσμό όσον αφορά στις γνωστικές και γλωσσικές τους ικανότητες.

Σύνοψη-Συμπεράσματα

Ο σκοπός του παρόντος άρθρου ήταν να παρουσιάσει στο ελληνικό επιστημονικό κοινό τη Συνέντευξη Παιδιών για τον Δεσμό. Η συγκεκριμένη συνέντευξη αναπτύχθηκε σχετικά πρόσφατα και ήρθε να συμπληρώσει το κενό που υπήρχε στον τομέα των εργαλείων

αξιολόγησης του δεσμού σε παιδιά μέσης παιδικής ηλικίας. Η συνέντευξη αναπτύχθηκε στα πλαίσια της θεωρίας του δεσμού, η οποία υποστηρίζει την παρουσία ενός μηχανισμού, ο οποίος ενεργοποιείται όταν το παιδί βιώνει ψυχοπιεστικές καταστάσεις και έχει ανάγκη την επικοινωνία με το πρόσωπο του δεσμού και απενεργοποιείται όταν το παιδί ανακτά το αίσθημα της ασφάλειας και επιδίδεται σε άλλες συμπεριφορές, όπως εξερεύνηση του περιβάλλοντος και κοινωνικοποίηση. Ο στόχος της συνέντευξης είναι να αξιολογήσει το αίσθημα της ασφάλειας που νιώθει ένα παιδί στη σχέση με τον γονέα του, το οποίο διαμορφώνεται από τις προσδοκίες του παιδιού ότι ο γονέας του είναι συναισθηματικά διαθέσιμος και ανταποκρίνεται κατάλληλα όταν το ίδιο τον έχει ανάγκη. Η συνέντευξη περιλαμβάνει ερωτήσεις που έχουν ως στόχο να ενεργοποιήσουν το σύστημα του δεσμού για να διερευνηθούν οι αναπαραστάσεις του παιδιού για τα πρόσωπα του δεσμού.

Η συνέντευξη αποτελεί ένα αξιόπιστο εργαλείο μέτρησης του δεσμού στη μέση παιδική ηλικία, σύμφωνα με τον έλεγχο των ψυχομετρικών δεικτών σε έρευνες που πραγματοποιήσαν οι κατασκευαστές της συνέντευξης. Η συνέντευξη δίνει ακριβείς και διαχρονικά σταθερές μετρήσεις των τύπων του δεσμού. Παρότι έχει αποδειχθεί η αξιοπιστία της συνέντευξης, εγείρονται ερωτήματα γύρω από τη διαπολιτισμική προσαρμογή του εργαλείου, καθώς είναι περιορισμένες οι μελέτες που έχουν χρησιμοποιήσει τη συνέντευξη σε άλλες γλώσσες πέραν της αγγλικής.

Η συνέντευξη έχει χορηγηθεί σε δείγμα ελληνικού πληθυσμού σε μία μόνο μελέτη (Ντούμα et al., 2013), κατά την οποία αξιολογήθηκε ο δεσμός υιοθετημένων παιδιών με ιδρυματική εμπειρία και παιδιών που μεγάλωσαν στη βιολογική τους οικογένεια. Τα αποτελέσματα της μελέτης έδειξαν τα εξής: Πρώτον, η ελληνική έκδοση της Συνέντευξης Παιδιών για τον Δεσμό βρέθηκε να είναι κατανοητή και εύχρηστη σε παιδιά ηλικίας 12 έως 14 ετών. Δεύτερον, η κατα-

νομή των παιδιών των δύο ομάδων στους τέσσερις τύπους του δεσμού αντιστοιχούσε στην κατανομή της αρχικής έρευνας των κατασκευαστών του εργαλείου. Και, τρίτον, η εσωτερική αξιοπιστία και η αξιοπιστία μεταξύ βαθμολογητών κυμάνθηκαν σε υψηλά επίπεδα. Ωστόσο, χρειάζεται να γίνουν προσπάθειες χρησιμοποίησης της συνέντευξης σε μεγαλύτερο δείγμα ελληνικού πληθυσμού, ώστε να επιβεβαιωθούν τα αποτελέσματα της πρώτης ελληνικής μελέτης. Επίσης, ένα άλλο ζήτημα που κρίνεται σκόπιμο να ελεγχθεί είναι η διακρίνουσα και προβλεπτική εγκυρότητα, καθώς και η αξιοπιστία επαναληπτικών μετρήσεων της ελληνικής έκδοσης της συνέντευξης. Προτείνεται να εξετασθεί η σχέση μεταξύ της ελληνικής έκδοσης της συνέντευξης με τη Συνθήκη με τον Ξένο και τη Συνέντευξη Ενηλίκων για τον Δεσμό σε ελληνικό πληθυσμό, έτσι ώστε να ελεγχθεί εάν υπάρχει αντιστοιχία μεταξύ της ασφάλειας του δεσμού στη βρεφική ηλικία, στη μέση παιδική ηλικία και στην ενήλικη ζωή.

Βιβλιογραφία

- Ainsworth, M. D. S. (1964). Patterns of attachment behavior shown by the infant in interaction with his mother. *Merill-Palmer Quarterly*, 10(1), 51-58.
- Ainsworth, M. D. S. (1989). Attachments beyond infancy. *American Psychologist*, 44(4), 709-716.
- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Ammaniti, M., Van Ijzendoorn, M. H., Speranza, A.M., & Tambelli, R. (2000). Internal working models of attachment during late childhood and early adolescence: an exploration of stability and change. *Attachment and Human Development*, 2(3), 328-346.
- Borelli, J. L., Crowley, M. J., David, D. H., Sbarra, D. A., Anderson, G. M., Mayes, L. C. (2010). Attachment and Emotion in School-Aged Children. *Emotion*, 10(4), 475-485.
- Borelli, J. L., Sbarra, D. A., Mehl, M., & David, D. H. (2011). Experiential connectedness in children's

- attachment interviews: An examination of natural word use. *Journal of the International Association for Relationship Research*, 18, 341-351.
- Bowlby, J. (1958). The nature of the child's tie to his mother. *International Journal of Psycho-analysis*, 41, 1-25.
- Bowlby, J. (1969/1982). *Attachment and loss. Vol. 1: Attachment*. New York, NY: Basic Books.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss. Vol. 2: Separation, anger and anxiety*. New York, NY: Basic Books.
- Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss. Vol. 3: Loss*. New York, NY: Basic Books.
- George, C., Kaplan, N., & Main, M. (1996). *Adult Attachment Interview Protocol* (3rd ed.). Unpublished manuscript. University of California, Berkeley.
- George, C., & Solomon, J. (1999). Attachment and caregiving: The caregiving behavioural system. In J. Cassidy & P.R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research and clinical applications* (pp. 649-670). New York, NY: The Guilford Press.
- Granot, D. & Mayseless, O. (2001). Attachment security and adjustment to school in middle childhood. *International Journal of Behavioral Development*, 1(6), 530-541.
- Harlow, H. F. (1958). The nature of love. *American Psychologist*, 13, 673-685.
- Kerns, K. A., Aspelmeier, J. E., Gentzler, A. L., & Grabill, C. (2001). Parent-child attachment and monitoring in middle childhood. *Journal of Family Psychology*, 15(1), 69-81.
- Kerns, K. K., Schlegelmilch, A., Morgan, T. A., & Abraham, M. M. (1999). Assessing attachment in middle childhood. In K. A. Kerns & R. A. Richardson (Eds.), *Attachment in middle childhood* (pp. 46-70). New York, NY: The Guilford Press.
- Kerns, K. A., Tomich, P. L., & Kim, P. (2006). Normative trends in children's perceptions of availability and utilization of attachment figures in middle childhood. *Social Development*, 15(1), 1-22.
- Lorenz, K. Z. (1957). Companionship in bird life. In C. H. Schiller (Ed.), *Instinctive behavior* (pp. 83-128). New York, NY: International Universities Press. Translated from Lorenz, K. Z. (1935). *Der Kumpan in der Umwelt des Vogels*. *Journal für Ornithologie*, 83, 137-213.
- Main, M., Kaplan, N., & Cassidy, J. (1985). Security in infancy, childhood, and adulthood. A move to the level of representation. In I. Bretherton & E. Waters (Eds.), *Growing points of attachment theory and research: Monographs of the Society for Research in Child Development* (Vol. 50, pp. 66-104). Chicago, IL: Chicago University Press.
- Marvin, R. S., & Britner, P. A. (1999). Normative development: The ontogeny of attachment. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research and clinical applications* (pp. 44-67). New York, NY: The Guilford Press.
- Ντούμα, Μ., Βορριά, Π., & Βαϊράμη, Μ. (2013). Υιοθετημένοι έφηβοι με ιδρυματική εμπειρία: Η ποιότητα του συναισθηματικού δεσμού με τους θετούς γονείς τους. *Ψυχολογία*, 20(4), 413-431.
- Resnick, G. (1993). *Measuring attachment in early adolescence: A manual for the administration, coding and interpretation of the Separation Anxiety Test for 11- to 14-year-olds*. Unpublished manuscript.
- Robertson, J., & Robertson, J. (1971). Young children in brief separation: A fresh look. *The Psychoanalytic Study of the Child*, 26, 264-315.
- Röder, M., Hein, S., & Fingerle, M. (2015). The Child Attachment Interview: Application in a German-speaking sample and its correlations with personality and aggression. *Child Indicators Research*, 8(4), 789-799.
- Shmueli-Goetz, Y., Target, M., Datta, A., & Fonagy, P., (2004). *The Child Attachment Interview (CAI) coding and classification manual, Version V*. Unpublished manuscript. The Sub-Department of Clinical Health Psychology, University College London.
- Shmueli-Goetz, Y., Target, M., Fonagy, P., & Datta, A. (2008). The Child Attachment Interview: A psychometric study of reliability and discriminant validity. *Developmental Psychology*, 44(4), 939-956.
- Steele, H., & Steele, M. (2005). The construct of coherence as an indicator of attachment security in middle childhood: The Friends and Family Interview. In K. A. Kerns & R. A. Richardson (Eds.), *Attachment in middle childhood* (pp. 137-160). New York, NY: The Guilford Press.
- Target, M., Fonagy, P., & Shmueli-Goetz, Y. (2003). Attachment representations in school-age children: The development of the Child Attachment Interview (CAI). *Journal of Child Psychotherapy*, 29(2), 171-186.
- Van Ijzendoorn, M. H., & Sagi, A. (1999). Cross-cultural patterns of attachment: Universal and contextual dimensions. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research and clinical applications* (pp. 713-734). New York, NY: The Guilford Press.

Presentation and Description of Child Attachment Interview (CAI)

MARIA NTOUMA¹

ABSTRACT

The aim of the present paper is to introduce the Child Attachment Interview (Child Attachment Interview, CAI; Target, Fonagy, & Smhueli-Goetz, 2003) to Greek scientific audience. In particular, the paper aims to describe the construct, the coding and classification system, and the psychometric properties of the Child Attachment Interview. CAI is a semi-structured interview, which was adapted from the Adult Attachment Interview (George, Kaplan, & Main, 1996) to children aged 8 to 15 years old. The aim of the interview is to investigate children's representations of their parents' emotional availability and their parents' ability to offer security and comfort to them when they have difficult times in their lives. The interview has also been used in Greek population in a comparative study between adopted and non-adopted children (Ntouma, Vorria, & Vairami, 2013).

Key Words: Attachment, middle childhood, Child Attachment Interview

1. Institute for Developmental Rehabilitation, Thessaloniki

*Correspondence: Maria Ntouma, Institute for Developmental Rehabilitation of Pefka, Iviridos 9, Thessaloniki 54351, Greece. Tel.: 2310932977. E-mail: mariadnt@yahoo.gr